

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІННИХ ПОНЯТЬ ЗАКОНУ

© Богуцька Н. М., 2016

Розглянуто відмінності між формально визначеними та оціночними поняттями, проведено комплексний аналіз властивостей, якими характеризуються ці поняття, подано авторське визначення оціночного поняття.

Ключові слова: оціночне поняття, формально визначене поняття, конкретизація.

Н. М. Богутская

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦЕНОЧНЫХ ПОНЯТИЙ ЗАКОНА

Рассматриваются различия между формально определенными и оценочными понятиями, проведен комплексный анализ свойств, характеризующих эти понятия, дано авторское определение оценочного понятия.

Ключевые слова: оценочное понятие, формально определенное понятие, конкретизация.

N. M. Bogutskaya

ESTIMATED METHODOLOGY CONCEPTS OF LAW

The article considers the relations between formally determined and valuating concepts, analyses the characteristics of these concepts, gives the definition of the valuating concept.

Key words: valuating concept, formally determined concept, concretization.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української науки є предметом розгляду вітчизняних дослідників (Т. Кленова, В. Косович та ін.) до проблеми використання оціночних понять. Зазначено проблематика насамперед стосується питань властивостей оціночних понять, їхньої ролі в національному законодавстві.

Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед породженням дискусії про можливість чи, навпаки, неможливість зарахування певного поняття до оціночного.

Стан дослідження. Ці питання мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Про те серед науковців немає єдиної думки що до співвідношення між оціночними та формально-визначеними поняттями. Окрім цього, є суперечки щодо кількості властивостей, якими характеризуються оціночні поняття, та й зрештою самі властивості автори тлумачать по-різному.

З урахуванням вищевикладених підстав, метою та основним завданням цієї статті є методологічний аналіз властивостей оціночних понять.

Виклад основних положень. Проблеми удосконалення юридичної термінології дедалі частіше стають предметом обговорення на сторінках спеціальних видань. Зокрема В. М. Савицький свого часу сповістив професійне юридичне співтовариство, що приблизно 25 % усіх порушень законності зумовлені недосконалістю парламентської продукції – неповнотою, неясністю та суперечливістю нормативно-правових актів (НПА) [1, с.12].

Слід повністю погодитися із твердженням, відповідно до якого ефективність боротьби із злочинністю, стан законності у цій сфері визначається, зокрема, й змістом кримінального процесуального законодавства [2]. Справді, чим досконалішим є закон з погляду юридичної техніки, тим меншою є кількість помилок у його застосуванні, тим вища його практична та виховна роль.

І навпаки, закон, написаний некоректно, недбало, може мати наслідком беззаконня під час його застосування.

Чимало дослідників зазначають, що є дві головні вимоги до законодавчих текстів: нормативна мова повинна бути водночас і зрозумілою (йдеться про простоту викладу та зрозумілість для пересічної людини) і точною (мається на увазі чіткість вжитої термінології). Але одна справа заявити про відданість певним правилам, інша ж – їх дотримуватися.

Чіткість і конкретність законодавчих приписів можливі лише до певної міри. Абсолютне “позбавлення” норм кримінального процесуального закону від відносної визначеності не доцільне. А пов’язано це з тим, що, крім вимоги про технічну досконалість нормативних правил, сучасна юридична думка висуває ще й таку вимогу до законотворчості, як її соціальна адекватність: життя, що стрімко змінюється, потребує внесення коректив у “застиглі” офіційні правила. Однак відкликатися на найменші суспільні порухи прийняттям НПА чи внесенням змін у вже чинні не можна.

Колись Наполеон грізно наказував французьким законодавцям: “Пишіть коротко і неясно!” [3, с. 70]. Що стосується лаконізму, то усе зрозуміло – він є об’єктивно необхідним. Вимога ж стосовно нечіткості, “розмитості” викладу норм теж має під собою ґрунт: надмірна деталізація, казуїстичність “зв’язують” ініціативу правозастосувача, перешкоджають урахуванню особливостей кожного конкретного випадку, зрештою, законодавець об’єктивно не здатен врегулювати суспільні відносини так, щоб передбачити усі можливі ситуації. Окрім того, через нечіткість приписів правовому регулюванню надається “гнучкість”, “еластичність” та стабільність.

Теоретики справедливо зазначають, що тривалість існування є ознакою правової форми: громадяни повинні мати можливість планувати своє життя на перспективу (з урахуванням й державних приписів). У протилежному випадку у населення виникає недовіра до влади. Крім того, у разі частішої зміни нормативних правил про державні вимоги знають тільки юристи, та й то не завжди; про їхнє грамотне та оперативне застосування й говорити годі. На жаль, у сучасній правотворчій практиці ознака стабільності є, радше, бажаною.

Тому постає питання: як же подолати суперечність між вимогами стабільності (постійності) закону та його соціальної адекватності? Рекомендації стосовно того, як продовжити життя законів, дає правова доктрина: це нормотворчість з опорою на прогноз розвитку країни (тобто з випередженням), а також використання оцінних понять – особливих лексичних форм із явно великим діапазоном їх правозастосовного “прочитання”.

Використання оцінних понять супроводжує вітчизняне законодавство протягом усього його історичного розвитку. Це пояснюється тим, що Україна належить до романо-германської правової сім’ї, представники якої під час розроблення НПА виходять із принципів пандектистики, до яких належить абстрагуючий метод викладу закону.

Словосполучення “оцінне поняття (термін, категорія, ознака)” сьогодні доволі часто трапляється у наукових працях різної галузевої належності та у загальнотеоретичних працях. Таку підвищену увагу до мови НПА можна пояснити процесами оновлення різних сторін суспільного життя, що потребує якісно нового інструментарію. Сучасна наука кримінального процесуального права тут є “флагманом” для інших юридичних дисциплін, оскільки питання законодавчої техніки стають невід’ємною частиною навчальних курсів.

Назву “оцінні” зазначені поняття отримали в юридичній науці не одразу. Розвиток наукових уявлень відображає перехід від негативного ставлення до регламентації зазначених конструкцій у законодавстві до визнання їх невід’ємною його складовою.

Зокрема, відомий класик цивілістики І. А. Покровський називав “*каучуковими параграфами*” такі поняття, як “справедливість”, “груба необережність” тощо, наявність яких у нормах права він пов’язував із небажанням законодавця ускладнювати себе виснажливим пошуком належного формулюванням і намаганням перекласти відповідальність на плечі суддів [4, с. 71]. У цій роботі синонім для позначення норм, що допускають можливість різних тлумачень та висновків, використовуємо термін “*еластичні параграфи*”. І. А. Покровський писав: “Соціальна творчість за такого порядку розпилюється, втрачає свій природний центр, а внаслідок цього – ослаблюється, а концентрована законодавча робота замінюється нічим не узгодженою роботою багатьох, у якій без користі витрачається величезна кількість народної енергії” [4, с. 103].

Термін “каучукові постанови” з’явився у наукових публікаціях з кримінального права для характеристики законодавчих визначень, що не мають чітких меж, “які можна розтягувати в будь-якому напрямку” [5, с.15].

Таке критичне ставлення до оцінних понять сприяло тому, що термін “каучукові норми” набув у радянській правовій науці винятково негативного забарвлення: “Каучукові норми – знаряддя розправи над революційними діячами. Неясність та абстрактність сучасного законодавства, введені... у ранг офіційної доктрини, перетворюють буржуазного законодавця у дельфійського оракула, що видавав невизначені звуки і вимовляв неясні слова, сенс яких можна розуміти як завгодно” [6, с. 116].

П. М. Рабінович іменував “каучуковими” (чи *аморфними*) поняття, у які можна вкладати довільний зміст. Однак він не визнав наявності подібних формулювань у радянському законодавстві, оскільки під час реалізації норми її зміст визначається “відносно тієї конкретної, найближчої мети, заради якої ця норма встановлена. І тоді вказане поняття набуває щоразу цілком визначеного змісту” [7, с. 46]. Термін “оцінне поняття” є досягненням науки загальної теорії права. Однак він “устоявся” та використовується у науці більшості галузей сучасного права. Тож проблема використання оцінних понять у нормативних актах для правової науки не є новою. Водночас досі однозначно не вирішене питання про те, є вони явищем об’єктивним чи суб’єктивним, “добром” чи “злом” для права.

Що стосується доцільності використання поняття “оцінні терміни”, то у більшості праць з аналізу цієї проблеми не наведено конкретних критеріїв, що б давали змогу розмежувати ОП та оцінні терміни. Зазначення причин, що перешкоджають віднесенню оцінних виразів до категорії термінів, міститься у працях небагатьох дослідників [8, с. 23; 11, с. 87; 12, с. 17–18].

Властивостями слів-термінів є: 1) однозначність їх змісту / моносемія (“Правило однозначності термінів, – уточнює В. М. Савицький, – є “альфою та омегою” будь-якої справді наукової термінології [9, с. 31]”); 2) до термінів ставиться вимога змістовної визначеності, для їх розуміння не потрібно контексту, вони самі створюють тло; 3) порівняно високий рівень узагальнення інформації надає термінам ще одну особливість – стилістичної нейтральності.

Визначення того, чи можна оцінні вислови називатися термінами, потребує передусім позитивної відповіді на таке запитання: чи повинні однакові за словесним відображенням оцінні вислови мати однаковий зміст, обсяг незалежно від місця їх закріплення у НПА і, відповідно, оцінюватись згідно з тими самими стандартами?

Підтримуємо думку тих вчених, які стверджують, що ідентичні за звучанням оцінні вислови повинні мати постійний зміст, обсяг та значення незалежно від місця їх розташування у НПА.

Інші ж дослідники переконані у протилежному. Вони зазначають, що тотожні за текстуальним відображенням оцінні вислови можуть використовуватися для позначення різних явищ соціальної дійсності та, відповідно, мати неоднаковий зміст. А тому становлення стандарту оцінного вислову та розкриття його змісту слід здійснювати у контексті норми, у якій воно закріплене [10, с. 31–32]. Справді, у тексті різних норм КПК України оцінні вислови, ідентичні за зовнішніми ознаками, можуть не збігатися за своїм значенням, що можна пояснити різними умовами, за яких їх застосовують. Наприклад:

1) поняття “у разі необхідності”, вжите у ч. 1 ст. 217 КПК України (де йдеться про можливість об’єднання матеріалів досудових розслідувань) та у ч. 2 цієї ж статті (у якій зазначено про можливість виділення таких матеріалів) матиме нетотожний зміст;

2) або ж поняття “достатні підстави” (вжите, зокрема у ч. 5 ст. 55; ч. 1 ст. 134; ч. 1 ст. 148 КПК України) у кожній із ситуацій, на врегулювання якої спрямована відповідна норма закону, матиме різне змістове навантаження, різний обсяг і, відповідно, різні стандарти оцінки;

З огляду на вищезазначене, слід погодитися з думкою про те, що оцінні вислови термінами не є, оскільки немає можливості визначити вичерпний їхній зміст, їхнє значення можна з’ясувати лише у контексті правової норми (і то лише з урахуванням обставин конкретної справи) [11, с. 17–18].

Щодо підставності використання поняття “оцінні ознаки” С. С. Безруков зазначав, що вжитий представниками науки кримінального права термін “оцінні ознаки” недоцільний у процесуальному праві. У Кримінальному кодексі міститься досить велика кількість злочинів, кваліфікуючі ознаки яких визначають за допомогою оцінних висловів. Але ознакою чого – (задає риторичне запитання дослідник) будуть оцінні приписи, використовувані у кримінальному процесуальному законі?) [12, с. 16].

Також слід погодитися із твердженням, що оцінні приписи кримінального процесуального закону не можна отожднювати із категоріями права [13, с. 15–16]. Адже категоріями слід іменувати поняття філософського рівня (наприклад, “буття” і “свідомість”, “форма” та “зміст”, “причина” й “наслідок”, “суть” і “явище” тощо). З великою “натяжкою” можна присвоїти ранг категорій лише незначній частині тезауруса, використовуваного у теорії держави та права, як-от “право”, “держава”, “відповідальність”, “правовідносини”. Категорія позначає гранично широке поняття, у якому відображені найзагальніші та найістотніші властивості, ознаки, зв’язки щодо предметів, явищ об’єктивного світу. Відповідно: 1) категорій у науці багато не буває; 2) їхня функція (організації готових знань) задалегідь вирішує їх переважаючи “прописку” не в окремих галузях знань, а у загальних (філософії), куди окремі галузі “звертаються” за перевіркою своїх суджень та методик. Тому як би автор дисертації не відстоював важливість і значущість кримінального процесуального права, доводиться констатувати, що його понятійний апарат все ж є нижчим. А тому термін “категорія” для інститутів кримінального-процесуального права є завищеним.

Незважаючи на те, що з’ясування змісту аналізованих понять значною мірою залежить від обставин конкретної справи, назва “ситуаційні” не повністю відповідає їхній суті. Застосування таких приписів передбачає процедуру оцінення з метою визначення тотожності змісту поняття обставинам, що склалися.

Як приклад “ситуаційних” приписів можна навести норми КПК України про участь лікаря в огляді трупа, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (ч. 1 ст. 238 КПК України), про засвідчення факту відмови від підписання чи неможливості підписання протоколу слідчої дії (ч. 5 та 6 ст. 104 КПК України).

У цих випадках правозастосувачу немає потреби оцінювати ситуацію. Адже у КПК передбачені ускладнення, що можуть виникнути під час провадження слідчих дій, та заходи, до яких слід вдатися у цьому випадку. Деякі ОП можуть виконувати роль збірних, тобто охоплювати декілька явищ, наприклад, “серйозна загроза життю” (п. 6 ст. 138 КПК України), “тяжка хвороба, яка перешкоджає участі у кримінальному провадженні” (п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК України). Однак тоді оцінним поняттям буде охоплюватися не одна, а кілька (схожих чи відмінних) ситуацій. А це свідчить про неприйнятність терміна “ситуаційне поняття”.

Незважаючи на таку “строкатість” визначень цього прийому законодавчої техніки, усі автори підкреслювали сутнісну характеристику ОП – його застосування визначається особливостями окремого випадку (які здебільшого нормативно не закріплені), і тому не може бути позбавленим суб’єктивної оцінки правозастосувача. Саме тому назва “оцінні” для таких понять є найвдалішою.

На підставі цього підсумкова дефініція така: оцінні поняття – це неконкретизовані у кримінальному процесуальному законодавстві поняття, зміст та обсяг яких визначаються відповідно до конкретних обставин справи.

Особливість нормативних положень з оцінними поняттями у тому, що реалізація цих положень залежить від того, чи знайде уповноважена особа підставу для їх поширення на певні фактичні обставини, які прямо у нормах не зазначені. Тому ключовим є питання про місце у правореалізаційному механізмі процедури встановлення факту застосовуваності таких норм.

Уже в перших дослідженнях суті ОП акцентовано на відмінності процесу застосування ОП від способів подолання прогалин у праві і тлумачення [18, с. 104]. Про необхідність відмежування прогалин у праві від випадків, коли законодавець уповноважує правозастосувача на вирішення справи на власний розсуд, зауважував і відомий теоретик права В. В. Лазарев [15, с. 111].

Як зазначав А. С. Піголкін, формулюючи норму з оцінними ознаками, законодавець тим самим бажає піддати її впливу певну групу суспільних відносин, але внаслідок багатоманітності випадків, що підходять, не може дати їм точного опису. “Це не прогалина права, а свідоме допущення можливості виконавцю діяти ініціативно, з урахуванням умов, місця та часу” [16, с. 50].

І прогалинність права, і використання оцінних понять є винятками із правил законодавчої техніки [17, с. 68], одна з причин існування яких полягає у неможливості (зокрема суб’єктивного порядку) передбачити зміну відносин, для регулювання яких приймається НПА. Однак у процесі формулювання ОП ця неможливість перетворюється законодавцем на об’єктивну реальність, унаслідок чого він вдається до спроби охопити випадки невизначеним чи частково визначеним формулюванням.

Дослідники ОП майже одноставні у тому, що є дві причини їх існування у праві: 1) об’єктивні та 2) суб’єктивні [18, с. 8, 31; 19, с. 78]

Об’єктивною причиною законодавчого використання оцінних понять є надзвичайна багатоманітність предметів, властивостей та явищ, що потребують їх врахування й постійного контролю; тобто саме життя, яке неможливо вичерпно формалізувати у законі, змушує правотворчу інстанцію використовувати слова та вислови узагальненого типу, зміст яких лише вгадується, але прямо не називається [20, с. 102]. Введенням у текст нормативних актів ОП законодавець прагнув до того, аби, по можливості, жодне абстрактне явище, з яким, можливо, стикнуться правозастосувачі, не “випало” із сфери правового регулювання.

Проте визначити вичерпний зміст оцінних понять дуже тяжко (а іноді й неможливо). Адже для цього потрібно виявити всі суттєві ознаки позначуваного ним явища. Тому законодавець, позбавляючи себе необхідності формулювання маси казуїстичних норм, діє за принципом “*sapient sat*” (лат. – “розумному – досить”) та запроваджує оцінне поняття, уступаючи “привілей” визначення його змісту правозастосувачеві.

Навряд чи доцільно наводити у тексті КПК України, припустімо, перелік усіх “*інших* [окрім передбачених п. 1–6 ст. 138 КПК України] *обставин, які об’єктивно унеможливають з’явлення особи на виклик*” чи чинників, які зумовлюють “*складність кримінального провадження*” (п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України). Важливою причиною неявки за викликом слідчого, прокурора, судді, слідчого судді може бути як елементарна завантаженість роботою (наприклад, кваліфікований хірург виконує термінову операцію, яку інші фахівці провести не можуть), так і форс-мажорна обставина. Визначити ж заздалегідь абсолютно всі критерії, які б свідчили про складність КП без взяття до уваги конкретної слідчої ситуації, неможливо навіть за наявності багатого уяви та значного досвіду практичної роботи.

До *суб’єктивних передумов* існування оцінних понять у законі можна зарахувати: а) обмежену здатність людини передбачати розвиток суспільних відносин (зокрема й тих, що мають правове значення); б) існування певних традицій, звичних прийомів законодавчої техніки, запозичення понятійного апарату з раніше чинного законодавства [21, с. 79].

Щодо доцільності й необхідності використання оцінних понять у праві науковці висловили різноманітні позиції, зокрема й діаметрально протилежні.

Немало правознавців схиляються до думки, що оцінні поняття у праві – явище паталогічне, радше, терпиме, ніж таке, що заохочується законодавцем, а тому пропонують уникати використання оцінних понять у НПА [22, с. 100; 23, с. 116].

Інші, менш радикальні дослідники, пропонують максимально конкретизувати їх, зменшити сферу їх застосування, оскільки мова закону повинна бути простою, чіткою і зрозумілою, не допускати двояких тлумачень, запобігати можливим дискусіям [24, с. 8]; адже індивідуальна (суб’єктивна) оцінка може не збігатися, а іноді і виходити за межі тієї оцінки, яку мав на увазі законодавець під час встановлення норми, що містить оцінне поняття [25, с. 105].

Отже, у доктринальних розмірковуваннях про оцінні поняття іноді як рефрен звучить один настирливий мотив: їхній зміст потрібно будь-що конкретизувати, і от тоді вони стануть порівняно

безпечними у користуванні. Нерідко робота законодавця на цій ділянці нормотворчості визнається недостатньою, дістається й вищим судам, які в актах тлумачення оцінні поняття не настільки конкретні, як хотілося б ученим. Висновок такий: треба детально розшифрувати зміст навмисно “безрозмірних” висловлювань законодавця, от тоді восторжествує законність!

Однак чи реальним є поставлене завдання? Певно, що ні. Адже “конкретизовані” до межі оцінні поняття перестають ними бути взагалі, вони “розчиняються” серед однозначних слів і термінів. Ідея жорсткої формалізації оцінних понять нереальна, бо неподоланими залишаються причини, що змушують законодавця усвідомлено вдаватися до такого “безрозмірного” та небезпечного прийому законодавчої техніки. Окрім того, припущення про можливість вичерпного перелічення всього того, що входить до змісту оцінних понять, є гіпотетичним через високу динамічність розвитку суспільних відносин. А тому навіть детально розроблений перелік не може залишатися незмінним протягом тривалого часу.

Висновок. Проведений аналіз наукової літератури демонструє, що більшість дослідників все-таки визнають неминучість використання оцінних понять у законі (зокрема й кримінальному процесуальному), дедалі рідше висловлюються думки щодо необхідності мінімізації їхньої кількості.

1) надання праву властивостей “еластичності” (а тому – й стабільності);

2) “зглажування” суперечностей між життям та законом, збереження регульованої сили закону в найскладніших ситуаціях – без відмови в регулюванні (немає адекватної казуїстичної норми чи надій на внесення змін та ліквідації прогалин (що здійснюється довго, здебільшого незавжди й нерідко зумовлює силу-силенну поправок до КПК України та спричиняє нові мовні проблеми);

3) надання правозастосовної діяльності творчого характеру (що важливо в сенсі максимальної віддачі й тривалості ефективної праці рядового юриста).

Можна впевнено прогнозувати, що оцінні поняття у тексті КПК України збережуться з огляду на:

1) необхідність регулювання відносин морального порядку, які неможливо формалізувати за допомогою кількісних ознак;

2) природну потребу у повноті галузевого регулювання (адже до сфери дії кримінального процесуального права належить багато явищ й станів, які мають величезний діапазон кількісних та якісних характеристик, що не можуть бути охоплені навіть методом перелічення);

3) обмежені можливості наявної лексики для бездефектного опису життя за допомогою слів та термінів суворого змісту;

4) традиціоналізм законодавчої мови, що використовує перевірені мовні зразки, зокрема й оцінного типу, оскільки мовні зразки оцінного типу “живуть” довго (з об’єктивної причини – завдяки своїй підвищеній абстрактності).

1. Савицкий В. М. *Язык процессуального закона (вопросы терминологии)* / В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1987. – 288 с. 2. Сірий М. *Невинних людей влада саджатиме і за новим КПК. Було б бажання...* / М. Сірий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.ua/606885-mikola-siriy-nevinnih-lyudey-vlada-sadjatime-i-za-novim-kpk-bulo-b-bajannya.html>. 3. *Універсальний цитатник політика і журналіста: 6000 цитат о політике, правосудии и журналистике.* – [2-е изд., испр.]. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 784 с. 4. Покровский И. А. *Основные проблемы гражданского права* / И. А. Покровский. – Петроград : Право, 1917. – 328 с. 5. Люблинский П. И. *Техника, толкование и казуистика Уголовного кодекса* / П. И. Люблинский // *Записки юридического факультета Петроградского университета.* 1917. – Вып. 5. – 268 с. 6. Ушаков А. А. *Очерки советской законодательной стилистики* : [учеб. пособие] / А. А. Ушаков. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1967. – 206 с. 7. Рабинович П. М. *Законность и целесообразность в применении юридических норм* / П. М. Рабинович // *Применение советского права.* – Вып. 30. – Свердловск, 1974. – 46 с.

8. Безруков С. С. *Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Безруков Сергей Сергеевич. – М., 2001. – 220 с. 9. Маслова Е. Н. *Оценочные категории в квалифицированных видах убийства*: дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Маслова Елена Николаевна. – М., 2006. – 249 с. 10. Питецкий В. В. *Оценочные признаки уголовного закона (сущность, функции, перспективы использования в законодательстве)* / В. В. Питецкий. – Красноярск : Краснояр. ун-т ; Сибир. федер. ун-т, 1993. – 87 с. 11. Савицкий В. М. *Язык процессуального закона (вопросы терминологии)* / В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1987. – 288 с. 12. Кобзева Е. В. *Оценочные признаки в уголовном законе: результаты экспертного опроса* / Е. В. Кобзева, Н. А. Лопашенко // *Правоведение*. – 2002. – № 2. – С. 90–101. 13. Безруков С. С. *Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Безруков Сергей Сергеевич. – М., 2001. 14. Безруков С. С. *Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Безруков Сергей Сергеевич. – М., 2001. – 220 с. 15. Бару М. И. *Оценочные понятия в трудовом законодательстве* / М. И. Бару // *Советское государство и право*. – 1970. – № 7. – С. 104–108. 16. Пиголкин А. С. *Обнаружение и преодоление пробелов права* / А. С. Пиголкин // *Советское государство и право*. – 1970. – № 3. – С. 50–57. 17. Керимов Д. А. *Законодательная техника* : [науч.-метод. и учеб. пособие] / Д. А. Керимов. – М. : НОРМА, 2000. – 125 с. 18. Безруков С. С. *Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Безруков Сергей Сергеевич. – М., 2001. – 220 с. 19. Вапнярчук В. В. *Оцінні поняття як підстава застосування судового розсуду у кримінальному провадженні* / В. В. Вапнярчук // *Науковий вісник Херсонського державного університету* – 2014. – Вип. 2. – Т. 4 – С. 77–80. 20. Кобзева Е. В. *Оценочные признаки в уголовном законе* [под ред. Н. А. Лопашенко] / Е. В. Кобзева. – Саратов : Изд-во ГОУ ВПО “Саратовская государственная академия права”, 2004. – 228 с. 21. Питецкий В. В. *Оценочные понятия в советском уголовном праве* : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Питецкий Валерий Васильевич. – Свердловск, 1979. – 198 с. 22. Жидков О. А. *История буржуазного права (до периода общего кризиса капитализма)* : [учеб. пособие] / О. А. Жидков. – М. : Изд-во УДН, 1971. – 157 с. 23. Ушаков А. А. *Очерки советской законодательной стилистики* : [учеб. пособие] / А. А. Ушаков.– Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1967. – 206 с. 24. Жигалкін П. І. *Актуальні проблеми кодифікації законодавства про працю* / П. І. Жигалкін // *Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб.* – Х., 2001. – Вип. 51. – С. 3–9. 25. Бару М. И. *Оценочные понятия в трудовом законодательстве* / М. И. Бару // *Советское государство и право*. – 1970. – № 7. – С. 104–108.

REFERENCES

1. Savickij V. M. *Jazyk processual'nogo zakona (voprosy terminologii)* / V. M. Savickij. – М. : Nauka, 1987. – 288 s. 2. Siryj M. *Nevynnyh ljudej vlada sadzhatyme i za novym KPK. Bulo b bazhannja.../ M. Siryj. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://human-rights.unian.ua/606885-mikola-siryi-nevinnih-lyudej-vlada-sadzatime-i-za-novim-kpk-bulo-b-bajannya.html>.* 3. *Universal'nyj citatnik politika i zhurnalista: 6000 citat o politike, pravosudii i zhurnalistike.* – [2-e izd., ispravl]. – М. : Izd-vo Jeksmo, 2004. – 784 s. 4. Pokrovskij I. A. *Osnovnye problemy grazhdanskogo prava* / I. A. Pokrovskij. – Petrograd : Pravo, 1917. – 328 s. 5. Ljublinskij P. I. *Tehnika, tolkovanie i kazuistika Ugolovnogogo kodeksa* / P. I. Ljublinskij // *Zapiski juridicheskogo fakul'teta Petrogradskogo universiteta*. 1917. – Vyp. 5. – 268 s. 6. Ushakov A. A. *Ocherki sovetskoj zakonodatel'noj stilistiki* : [uчеб. posobie] / A. A. Ushakov.– Perm' : Izd-vo Perm. un-ta, 1967. – 206 s. 7. Rabinovich P. M. *Zakonnost' i celesoobraznost' v primenenii juridicheskikh norm* / P. M. Rabinovich // *Primenenie sovetskogo prava*. – Vyp. 30. – Sverdlovsk, 1974. – 46 s. 8. Bezrukov S. S. *Ocenochnye ponjatija i terminy v ugolovno-processual'nom zakonodatel'stve* : dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.09 / Bezrukov Sergej Sergeevich. – М., 2001. – 220 s. 9. Maslova E. N. *Ocenochnye kategorii v kvalificirovannyh vidah ubijstva*: dis. ... kand.

jurid. nauk : 12.00.08 / Maslova Elena Nikolaevna. – M., 2006. – 249s. 10. Piteckij V. V. Ocenochnye priznaki ugovnogo zakona (sushhnost', funkcii, perspektivy ispol'zovanija v zakonodatel'stve) / V. V. Piteckij. – Krasnojarsk : Krasnojarsk. un-t ; Sibir. feder. un-t, 1993. – 87 s. 11. Savickij V. M. Jazyk processual'nogo zakona (voprosy terminologii) / V. M. Savickij. – M. : Nauka, 1987. – 288 s. 12. Kobzeva E. V. Ocenochnye priznaki v ugovnom zakone: rezul'taty jekspertnogo oprosa / E. V. Kobzeva, N. A. Lopashenko // Pravovedenie. – 2002. – № 2. – S. 90–101. 13. Bezrukov S. S. Ocenochnye ponjatija i terminy v ugovno-processual'nom zakonodatel'stve : dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.09 / Bezrukov Sergej Sergeevich. – M., 2001. 14. Bezrukov S. S. Ocenochnye ponjatija i terminy v ugovno-processual'nom zakonodatel'stve : dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.09 / Bezrukov Sergej Sergeevich. – M., 2001. – 220 s. 15. Baru M. I. Ocenochnye ponjatija v trudovom zakonodatel'stve / M. I. Baru // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1970. – № 7. – S. 104–108. 16. Pigolkin A. S. Obnaruzhenie i preodolenie probelov prava / A.S. Pigolkin // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1970. – № 3. – S. 50–57. 17. Kerimov D. A. Zakonodatel'naja tehnika : [nauch.-metod. i uceb. posobie] / D. A. Kerimov. – M. : NORMA, 2000. – 125 s. 18. Bezrukov S. S. Ocenochnye ponjatija i terminy v ugovno-processual'nom zakonodatel'stve : dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.09 / Bezrukov Sergej Sergeevich. – M., 2001. – 220 s. 19. Vapnjarchuk V. V. Ocinni ponjatija jak pidstava zastosuvannja sudovogo rozsudu u kryminal'nomu provadzhenni / V.V. Vapnjarchuk // Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu – 2014. – Vyp. 2. – Tom 4 – S. 77–80. 20. Kobzeva E. V. Ocenochnye priznaki v ugovnom zakone [pod red. N. A. Lopashenko] / E. V. Kobzeva. – Saratov : Izd-vo GOU VPO “Saratovskaja gosudarstvennaja akademija prava”, 2004. – 228 s. 21. Piteckij V. V. Ocenochnye ponjatija v sovetskom ugovnom prave: dis. ... kand. jurid. nauk : 12.00.08 / Piteckij Valerij Vasil'evich. – Sverdlovsk, 1979. – 198 s. 22. Zhidkov O. A. Istorija burzhuaznogo prava (do perioda obshhego krizisa kapitalizma) : [uceb. posobie] / O. A. Zhidkov. – M. :Izd-vo UDN, 1971. – 157 s. 23. Ushakov A. A. Ocherki sovetskoj zakonodatel'noj stilistiki : [uceb. posobie] /A. A. Ushakov.– Perm' : Izd-vo Perm. un-ta, 1967. – 206 s. 24. Zhygalkin P. I. Aktual'ni problemy kodyfikacii' zakonodavstva pro pracju / P. I. Zhygalkin // Problemy zakonnosti : respublik. mizhvidom. nauk. zb. – H., 2001. – Vyp. 51. – S. 3–9. 25. Baru M. I. Ocenochnye ponjatija v trudovom zakonodatel'stve / M. I. Baru // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. – 1970. – № 7. – S. 104–108.